

UDK 27-32-523.44-247.8:26"652"-144.3

Primljeno: 18. 3. 2015.

Prihvaćeno: 17. 6. 2015.

Izvorni znanstveni rad

MESIJA – GRADITELJ HRAMA (IV 2,13-22)

Mario CIFRAK

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

mario.cifrak@ofm.hr

Sažetak

Ivanovo evanđelje vidi u Hramu središnje mjesto Isusova djelovanja i umnožava njegove posjete Jeruzalemu. Ključni tekst za to Ivanovo gledanje jest onaj o tzv. čišćenju Hrama, a s kojim je usko povezan i tzv. hramski logion (usp. 2,19). Isus dolazi u Jeruzalem o blagdanu Pashe. Ako bi se energično Isusovo djelovanje (usp. 2,14-17) moglo interpretirati samo za sebe u smislu čišćenja Hrama kao i u smislu navještaja njegova razorenja, kratki dijalog o značenju (usp. 2,18-20) i dodane opaske evanđelista (usp. 2,21-22) što se tiče toga pitanja su bez dvojbe. Svetište sa svojim kultom i svojim žrtvama bit će dokinuto a na njegovo mjesto dolazi svetište Isusova tijela. Čišćenje, odnosno, razorenje Hrama najavljuju i starozavjetni tekstovi, pseudoepigrafi i kumranski tekstovi, a graditelj novoga Hrama bit će Mesija prema TgJ Iz 52,13 – 53,12. Novi Hram je Isus uskrsli a njegovo uskrsnuće sjetilo je učenike na Pismo i Logos.

Ključne riječi: Pasha, čišćenje Hrama, značenje, Pismo, Mesija.

Uvod

Perikopa o tzv. čišćenju Hrama u Ivanovu evanđelju, za razliku od sinoptika, nalazi se na samom početku evanđelja, tj. na početku Isusova javnog djelovanja. Osim toga, ona uključuje i tzv. hramski logion (usp. Mk 14,58; Iv 2,19), koji je kod sinoptika neovisan o perikopi samoga čišćenja Hrama (usp. Mk 11,15-19).¹ Zašto

¹ Opširnije vidi u: Mario CIFRAK, Perikopa o takozvanom čišćenju Hrama (Mk 11,15-19), u: Željko TANJIĆ – Tomislav KOVAČ – Branko MURIĆ (ur.), *Teologijom svjedočiti i naviještati – Theologia testimonium dicere et nuntiare*, Zbornik radova u čast profesora emeritusa Tomislava Ivančića, Zagreb, 2010., 147–160.

je Ivan uklopio taj logion u kontekst čišćenja Hrama? U svojoj akciji čišćenja Isus je izbacio »sve« trgovce, ovce i volove iz Hrama.² Time je doveo u pitanje žrtveni i pomirbeni kult u Hramu. Tomu je evanđelist još dodao u kontekstu prve Pashe upozorenje na Isusovu smrt o drugoj, odnosno trećoj Pashi. Izričito je to upravo u tzv. hramskom logionu 2,19, gdje na upit Židova o znamenju kojim može opravdati takvo svoje djelovanje Isus odgovara: »Razvalite ovaj Hram i ja ću ga u tri dana podići.« Isus sam govori o svojem podizanju Hrama, iako ga on sam nije razvalio. Autor bilježi da je govorio o hramu svojega tijela (usp. 2,21). Što je to »hram tijela«? Dakle, ne bi bila riječ o Jeruzalemskom hramu. Kako će Isus podići hram svojega tijela? Tzv. hramski logion postao je razumljiv tek poslije Isusove smrti i uskrsnuća. On postaje njihovom kategorijom tumačenja.³ Prema tomu, već na početku svojega djelovanja Isus je svjestan svoje smrti. On će biti aktivan protagonist svoje smrti i uskrsnuća (usp. Iv 10,18). Jedinstveno je isticanje važnosti tijela poslije smrti. Je li Isus Krist? Naime, Židovi su se pitali: »Zar će Krist, kada dođe, činiti više znamenja nego što ih ovaj učini?« (Iv 7,31).⁴ Riječ je o punini znamenja, upravo kao kad Isus govori o izobilju života zbog kojega je došao dati svoj život (usp. Iv 10,10-11). Izobilje je znak mesijanskih vremena. On je Krist koji će podići Hram. To je za Židove najvažnije mjesto Božje prisutnosti. Božja prisutnost u Hramu, gdje se prinose žrtve, znači spasenjsku i pomirbenu prisutnost. Ona se ostvarila u Isusu, u njegovoj smrti kao pravom pashalnom jaganjcu (usp. Iv 1,29.35; 19,14.31). Evanđelist je, dakle, teološki zacrtao da je Isus, Mesija, postao graditelj Hrama i time pravi Hram Božji.

1. Kontekst: vrijeme i mjesto

Prvi redak perikope Iv 2,13-22 donosi nam vrijeme i mjesto radnje: καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς (Blizu bijaše židovska Pasha. Stoga Isus uziđe u Jeruzalem). Riječ je o Pashi i Isusovu uzlaženju u Jeruzalem povodom toga blagdana.

² Usp. Michael THEOBALD – Hans-Ulrich WEIDEMANN, Heilige Orte – heilige Zeiten. Die christologische Antwort des Johannesevangeliums, u: *Bibel und Kirche*, 59 (2004.) 3, 126–127.

³ Usp. Enno Edzard POPKES, Jesus als der neue Tempel – Joh 2,19, u: Ruber ZIMMERMANN (ur.), *Kompendium der Gleichnisse Jesu*, Gütersloh, 2007., 715–716.

⁴ Usp. Wolfgang J. BITTNER, *Jesu Zeichen im Johannesevangelium. Die Messias-Erkenntnis im Johannesevangelium vor ihrem jüdischen Hintergrund*, Tübingen, 1987., 112–115.

1.1. Pasha

Kontekst perikope Iv 2,13-22 je blagdan Pashe.⁵ Prvi put evanđelist spominje taj blagdan i potrebu da Isus zbog toga blagdana dođe u Jeruzalem (usp. također 11,55; 12,12). Svećenici i leviti dolaze na poticaj jeruzalemskih Židova pitati Ivana Krstitelja o njegovu identitetu (usp. Iv 1,19). Sada u Jeruzalem dolazi Isus. Tamo će mnogi povjerovati u njega zbog znakova koje je činio (usp. 2,23), a i Galilejci će ga zbog toga lijepo primiti (usp. 4,45). U Jeruzalemu je mjesto gdje se treba klanjati (usp. 4,20). Isus najavljuje čas u koji će prestati takvo klanjanje (usp. 4,21). O blagdanu je opet Isus došao u Jeruzalem i našao se kod kupališta Bethzatha (usp. 5,1-2), i o blagdanu posvećenja, po zimi (usp. 10,22)⁶. Betanija je bila blizu Jeruzalema (usp. 11,18). Pred blagdan Pashe Isus je umnožio kruhove da nahrani mnoštvo (usp. 6,4) i večerao sa svojim učenicima, znajući da se bliži njegov čas (usp. 13,1) i na dan pripreve bio je pred Pilatom kao uhićenik (usp. 19,14). Pasha je bila prigoda da se netko od uhićenih oslobodi (usp. 18,39).

Došavši u Hram, Isus nađe prodavače volova, ovaca i golubova i mjenjače gdje sjede. I načinio je bič od užeta te ih sve istjerao iz Hrama zajedno s ovcama i volovima (usp. 2,14-15). U Hramu je Isus naišao na čovjeka kojega je ozdravio u Bethzathi (usp. 5,14). Za vrijeme Blagdana sjenica Isus je naučavao u Hramu (usp. 7,14.28; 8,2.20; 18,20) i napustio ga jer su ga htjeli kamenovati (usp. 8,59). Isus je obilazio u Hramu trijemom Salomonovim za vrijeme blagdana posvećenja (usp. 10,23). Oni koji su se za blagdan Pashe našli u Hramu iščekivali su da se i Isus pojavi ondje za blagdan (usp. 11,56).

Na blagdan Pashe Židovi su se sa zahvalnošću sjećali svojega oslobođenja iz Egipta.⁷ To je prva Pasha o kojoj Isus dolazi u Jeruzalem u Hram, iz kojega izgoni prodavače, mjenjače i njihove životinje. O sljedećoj Pashi Isus je nahranio mnoštvo ljudi, a o trećoj je naznačio presudni čas u svojem životu slaveći večeru sa svojim učenicima i pošao u svoju muku, smrt i uskrsnuće. Stoga je slavlje Pashe u Ivanovu evanđelju prikazano u smislu osloboditeljskog Božjeg djelovanja kakvo je bilo u doba izlaska iz egipatskog ropstva. Ono je, očito, u evanđelju vezano uz život i djelovanje Isusa iz Nazareta, odnosno usmjereno na njegovu muku, smrt i uskrsnuće. Naime, svjedočanstvo Ivana Krstitelja u prvom susretu s Isusom bilo je u kliktaju: »Evo Jaganjca Božjega

⁵ Usp. Iv 2,23; 6,4; 11,55bis; 12,1; 13,1; 18,28.39 i 19,14.

⁶ Usp. 1 Mak 4,36-59.

⁷ Usp. Peter DSCHULNIGG, Neues Testament, u: Ilse MÜLLNER – Peter DSCHULNIGG, *Jüdische und christliche Feste. Perspektiven des Alten und Neuen Testaments*, Würzburg, 2002., 74.

koji odnosi grijeh svijeta!» (1,29), koji je pred njegovim učenicima ponovljen: »Evo Jaganjca Božjega!» (1,36). Raspeti Isus je pashalni jaganjac koji odnosi grijeh svijet (usp. 19,31-37);⁸ on oslobađa vjernike i osigurava kruh života i euharistijski dar vječnoga života. Tijelo Uskrsloga jest mjesto Božje prisutnosti u svijetu, budući da je razoren Jeruzalemski hram. Budući da Židovi nisu prihvaćali to ispunjenje Božjega djelovanja u Izlasku, i dalje su slavili svoju Pashu (usp. 2,13; 6,4; 11,55). Tu je prema Ivanovu evanđelju slavlje Pashe svedeno na mesijansko oslobođenje. Stoga je blagdan Pashe nadalje prepoznat kao Isusov čas, koji je spomenut ali još nije bio došao u kontekstu prvoga znaka u Kani Galilejskoj (usp. Iv 2,4). Taj prvi znak ustvari je Isusovo ostvarenje eshatološke gozbe proroka Izaije (usp. 25,6-10). Ključno je u Izaijinu tekstu da smrti više biti neće, i to upućuje na posljednji znak Ivanova evanđelja, uskrišenje Lazarovo (usp. 11,1-44), a ono, pak, na Isusovo uskrsnuće (usp. Iv 20). Upravo je svadba okvir za početak novoga ljudskog života koji je zadan u Knjizi Postanka (usp. 1,27-28) i koji je određen za vječnost. No, zabilježen je i čas susreta dvojice Ivanovih učenika s Isusom. Oni su pošli i vidjeli gdje stanuje te ostali kod njega onaj dan (usp. Iv 1,39). »Onaj dan« (ἡμέραν ἐκείνην) nas poziva da izblizega vidimo i izričaj u 14,20 i 20,19: »u onaj dan« (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ).⁹ Riječ je o danu u koji će Isus kao uskrsli doći k svojim; tada će spoznati da je on u Ocu svojem i oni u njemu i on u njima. U tome se pokazuje i ono »ostati kod njega« dvojice učenika, zapravo Ivanovim rječnikom »ostati u«. U sceni pod križem doznajemo da je od »onoga časa« ljubljani učenik uzeo Isusovu majku k sebi (usp. 19,27). Zanimljivo je uočiti da je također Isusov čas usko vezan uz prisutnost njegove majke u Kani Galilejskoj i pod križem. Uz važan »deseti čas« vezane su i uspomene prve dvojice učenika koji su pošli za Isusom. Ovdje vidimo da je i majka Isusova gledana kao njegova učenica.¹⁰ Upravo u Kani šalje poruku kao učenica puna pouzdanja da Isus može nešto učiniti za svatove koji su se našli u nezgodnoj situaciji. Ta poruka o Isusovoj moći da nešto učini upućuje kroz cijelo Ivanovo evanđelje na njegov zahtjev postavljen ljudima: učiniti ono što on kaže. Majka Isusova, povjerena ljubljenom učeniku, postaje s njim jezgra nove zajednice poslije Isusove smrti.¹¹

⁸ Usp. Mario CIFRAK – Arkadiusz KRASICKI, Postaje Kristove muke i smrti. Ivanov izvještaj, u: *Služba Božja*, 51 (2011.) 1, 51–52.

⁹ Usp. Michael THEOBALD – Hans-Ulrich WEIDEMANN, Heilige Orte – heilige Zeiten, 129–130.

¹⁰ Usp. Judith HARTENSTEIN, Frauen im Johannesevangelium, u: *Bibel und Kirche*, 59 (2004.) 3, 131–132.

¹¹ Usp. Mario CIFRAK – Arkadiusz KRASICKI, Postaje Kristove muke i smrti, 57–58.

1.2. Uzlaženje

Isus je uzašao u Jeruzalem. Glagol ἀναβαίνω je u tom smislu *terminus technicus* – u Jeruzalem se uzlazilo (usp. 5,1; 11,55), odnosno u Hram (usp. 7,14) za blagdan (usp. 7,8bis.10bis; 12,20). Uskrsli Isus uzlazi svojem Ocu (usp. 20,17bis). Sin Čovječji uzlazi onamo gdje je bio prije (usp. 6,62), tj. u nebo odakle je sišao (usp. 3,13), a anđeli Božji uzlaze i silaze nad njega (usp. 1,51). Kada gledamo djelovanje zemaljskog Isusa, ono se poklapa s djelovanjem Sina Čovječjeg koji uzlazi u nebo odakle je sišao. U pozadini je ideja o silasku Božje mudrosti prema Izr 30,4 (LXX) i Bar 3,29. Mudrost Božja je ona koja se nastanila na Sionu, u Hramu. Nju možemo sada otkriti u djelovanju Sina Čovječjeg, tj. Isusa i njegovu učenju u Hramu.

Anđeli Božji uzlazit će i silaziti nad Sina Čovječjeg (usp. Iv 1,51). U tom kontekstu možemo se sjetiti Jakovljeva sna iz Post 28,12 i to prema Targumu Neofiti:

והלם והא סלם קבע בארעא וראשה מטי ערצית
צאת שמיא והא מלאכיה דילון יתיה מן בייתי דאבוי
סלקון סלקון למבשרי למבשרא למלאכיה מרומא למימר
אתון חמוין לגברא חסידא דאיקונין דאיקוניא דידיה
קביעא בכורסיה איקרא דהווייתון מתחמדין למחמי יתה
למסתכלה בה והא מלאכין מן-קדם ייי סלקין ונחתין
ומסתכלין בה:

»I [Jakov] sanjaše. I primijeti, ljestve su bile pričvršćene za zemlju; a njihov vrh je sezao do visine neba. I opazi, anđeli koji bijahu došli s njim iz njegove očinske kuće uzlažahu da donesu radosnu vijest anđelima u visini, govoreći: »Dođite i vidite pobožnog čovjeka! Onoga koga ste željeli vidjeti, čija slika je utisnuta u prijestolje slave!« I opazi, anđeli uzlažahu i silažahu od Gospodina i promatrahu ga.¹²

Isus, Sin Čovječji, utjelovljena Riječ dolazi na mjesto Izraela Jakova. Isus stoji stalno u povezanosti sa svojim nebeskim Ocem, jer je on pravi Sin Čovječji koji je s neba sišao. Njegove riječi i djela otkrivaju njegovu bit. Na koncu se on kao uskrsli, poslije svoje muke i smrti, vraća Ocu.

2. Čišćenje Hrama

O takozvanom čišćenju Hrama čitamo u Iv 2,14-17: Isus nalazi u Hramu prodavače volova, ovaca i golubova i mjenjače gdje sjede. Prodavale su se žrtvene

¹² Slično i Targum Pseudo-Jonatan *ad locum*.

životinje i mijenjao se novac za hramsku blagajnu. Isus je napravio bič i izbacio ih iz Hrama zajedno sa životinjama, a mjenjačima je prosvao novac i isprevrtao klupe. Prodavačima golubova, prema kojima je blaže postupio,¹³ je rekao da nose golubove iz Hrama i da ne čine od kuće Oca njegova kuću trgovačku. Isus naziva Hram kućom svojega Oca. Dakle, termin *kuća* usko je vezan s Isusovim odnosom prema Bogu, kojega naziva svojim Ocem (usp. 5,43; 6,40; 10,18.25.37; 14,2.21; 15,10.15). Iz te uske povezanosti Hrama, kuće i Boga, te Isusova odnosa prema Ocu vidi se da on kao Sin jednako tako tu kuću, odnosno Hram, može nazivati i svojom kućom. Isus je došao u ime svojega Oca (usp. 5,43). Perfekt ἐλήλυθα (usp. također 7,28; 8,42; 12,46; 16,28; 18,37) pokazuje gotovost radnje; Isus je došao i sada je tu. Pod Očevim imenom misli se na Boga kao Oca Isusa Krista, koji legitimira cjelokupno djelovanje svojega Sina koji s njim čini jedinstvo (usp. 5,43; 10,25).¹⁴ Ime Očevo i Isusov dolazak da posvjedoči za istinu (usp. 18,37) upućuju nas na Prolog, točnije na 1,17: »Uistinu, Zakon bijaše dan po Mojsiju, a milost i istina nasta po Isusu Kristu.« Tu se krije Bog koji susreće Mojsija u Izl 34,6: »Jahve prođe ispred njega te se javi: 'Jahve! Jahve! Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću'.« Bog kojega resi ljubav i vjernost יהוה אלהים. U LXX su to pridjevi: πολυέλεος καὶ ἀληθινός, iza kojih su imenice: ἔλεος i ἀλήθεια. Isus je objavitelj Božji.

2.1. Starozavjetna pozadina »čišćenja«

Starozavjetni tekstovi govore o iščekivanju čišćenja Hrama. Prorok Deuterohaharija piše: »I svaki će lonac u Jeruzalemu i u Judeji biti posvećen Jahvi nad vojskama – svi koji budu htjeli žrtvovati uzimat će ih i kuhati u njima. I u dan onaj neće više biti trgovaca u domu Jahve nad vojskama« (14,21). A prorok Malahija: »Evo šaljem glasnika da put preda mnoom pripravi. I doći će iznenada u hram svoj Gospod koga vi tražite i anđeo Saveza koga žudite. Evo ga, dolazi već – govori Jahve nad vojskama« (3,1). U Zah 14 je apokaliptički opis posljednjih događaja u i o Jeruzalemu. Temeljna tema je eshatološki Dan Jahvin. Svim »loncima« u Jeruzalemu i Judeji moći će se koristiti hodočasnici za liturgiju, pa time postaje suvišno svako trgovanje u Hramu.¹⁵ Za posljednja

¹³ Također usp. Tobias NICKLAS, Die johanneische »Tempelreinigung« (Joh 2,12-22) für Leser der Synoptiker, u: *Theologie und Philosophie*, 80 (2005.) 1, 8.

¹⁴ Usp. Adelheid RUCK-SCHRÖDER, *Der Name Gottes und der Name Jesu. Eine neutestamentliche Studie*, Neukirchen-Vluyn, 1999., 204, 213.

¹⁵ Usp. Alfons DEISSLER, *Zwölf Propheten III. Zefanja, Haggai, Sacharja, Maleachi*, Würzburg, 1988., 313–314.

vremena predviđa se dokidanje propisa o čistoći. Ako se, dakle, u ta vremena dokida svaki ceremonijal, prema tomu su, Isusovim dolaskom u Hram, kulturni propisi o čistoći doista dokinuti. Dolazak božanskog glasnika najavio je prorok Malahija i vidio ga ostvarenim u ponovnom Ilijinu dolasku (usp. 3,23-24). No s dolaskom toga glasnika povezano je i iščekivanje »novoga Hrama« i kulta koji se Bogu sviđa (usp. 3,1-4).¹⁶

Evandelist Ivan citira Ps 69(68),10 LXX.

2.1.1. Ps 69(68),10

בִּי־קִנְיַת בֵּיתְךָ אֶכְלֵתִי וְחַרְפוֹת חוֹרְפֶיךָ נָפְלוּ עָלַי:

ὅτι ο ἱ ἄγγελοι τοῦ οἴκου σου κατέφαγόν με καὶ ο ὄνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσαν ἐπ' ἐμέ

U sklopu tzv. čišćenja Hrama od svake političko-ekonomske natruhe evandelist komentira taj Isusov čin: »Prisjetiše se njegovi učenici da je pisano: Izjest će me revnost za Dom tvoj« (Iv 2,17).¹⁷ Glagolsko vrijeme je promijenjeno u citatu; u LXX stoji aorist a u Evandelju je futur. Na taj je način psalam uzet kao proročki navještaj muke: »izjest će me«. Jesu li učenici taj Isusov čin razumjeli poslije njegova uskrsnuća u svjetlu spomenutoga psalma?

Isus ostavlja u Kafarnaumu svoju majku, braću i učenike te polazi u Jeruzalem (usp. Iv 2,12-13). Glagol »izjedati« u evandelju označava da će revnost za Hram uništiti Isusa i odvesti ga u smrt. Iako evandelist ne navodi taj događaj čišćenja Hrama neposredno prije Isusove muke i smrti, kao što to čine sinoptička evandelja, s tim je događajima muke i smrti usko povezan. Citat psalma je dijalog između Sina i Oca i simbolički ga interpretira Iv 2,19: »Odgovori im Isus: Razvalite ovaj hram i ja ću ga u tri dana podići.«¹⁸ Psalmu i Isusovim riječima učenici su povjerovali poslije muke i uskrsnuća, tada su se prisjetili (usp. Iv 2,22). Isus će po muc i uskrsnuću postati novi Hram Božji, u kojem će se moći klanjati Ocu »u Duhu i istini« (Iv 4,23).¹⁹

¹⁶ Usp. Lorenz OBERLINNER, *Der Weg Jesu zum Leiden*, u: Ludger SCHENKE I DR. (ur.), *Jesus von Nazaret – Spuren und Konturen*, Stuttgart, 2004., 317.

¹⁷ Usp. Gianfranco RAVASI, *Il libro dei Salmi – II (51 – 100). Commento e attualizzazione*, Bologna, 1983., 419.

¹⁸ Usp. Giuseppe SEGALLA, *La scrittura nel Vangelo e nelle lettere di Giovanni*, u: Enrico NORELLI (ur.), *La Bibbia nell'antichità cristiana. I. Da Gesù a Origene*, Bologna, 1993., 156.

¹⁹ Usp. Lars KIERSPEL, »Dematerializing« Religion: Reading John 2 – 4 as a Chiasm, u: *Biblica*, 89 (2008.) 4, 540–542, 552–553.

3. Znamenje

Ps 69(68),10b: »i poruge onih koji se rugaju tebi padoše na me« prikladan je zato što evanđelist vidi tzv. čišćenje Hrama kao sukob i izazov Židova. Oni dolaze s pitanjem o znamenju koje Isus može pokazati da smije činiti to što je učinio, čistiti Hram. Isus je već u Kani Galilejskoj učinio prvo znamenje (usp. Iv 2,1-11). Slično pitaju Židovi i u Iv 6,30: »Rekoše mu onda: Kakvo ti znamenje činiš da vidimo pa da ti vjerujemo? Što činiš?« Razlika je u pitanjima to što je u prvom riječ o pokazivanju znaka, a u drugom o činjenju znaka. U prvom slučaju znak dokazuje da Isus s pravom čisti Hram, a u drugom je činjenje znaka koje u Židovima treba izazvati vjeru kad taj znak vide. Isus je pokazao mnoga dobra Očeva djela (usp. Iv 10,32) i na koncu kao uskrslu pokazuje svoje ruke i bok (usp. Iv 20,20).²⁰ Ruke i bok Uskrsloga znak su na koji upućuje Isusov odgovor. I taj se odgovor tiče Isusova čišćenja Hrama jer on najavljuje njegovo razorenje: »Razvalite ovaj hram i ja ću ga u tri dana podići« (Iv 2,19). Isus odabire doduše za Hram termin *ναός*. Iako početak perikope govori o njegovu dolasku u Hram,²¹ rušenje je vezano najvjerojatnije uz samo svetište Hrama, njegovu unutarnjost.²² To je sveto i posvećeno mjesto, gdje Bog boravi, njegova slava (*δόξα*; usp. Iv 2,11; 1,14).²³ Njegovo rušenje povjerava Židovima. Njihovu rušenju suprotstavlja svoje podizanje Hrama. To je podizanje povezano s ustajanjem od mrtvih (usp. Iv 2,22; 5,21; 12,1.9.17; 21,14).²⁴ Podizanje Hrama odgovara podizanju mrtvih (usp. Iv 5,21; 12,1).

Vrijeme od tri dana više se ne spominje u Evanđelju, no priloška oznaka vremena stoji na početku perikope o Isusovu prvom znamenju u Kani Galilejskoj, kamo je Isus došao i gdje je bila svadba »trećeg dana« (*τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ*; 2,1). Iako su mišljenja vrlo raznolika,²⁵ sve do sporednog spominjanja vremena od tri dana u slučaju Iv 2,19, mislimo da je ono upravo usko vezano uz prethodnu perikopu svadbe u Kani i početka Isusova javnog djelovanja koje je započelo baš trećega dana a koji nam doziva u pamet Isusovo

²⁰ »Δείκνυμι je gotovo tehnički termin za objavu kod Ivana (usp. 2,18; 5,20; 10,32; 14,8.9)«, Sandra M. SCHNEIDERS, *The Rising of the New Temple: John 20.19-23 and Johannine Ecclesiology*, u: *New Testament Studies*, 52 (2006.) 3, 341.

²¹ Usp. Iv 2,14.15; 5,14; 7,14.28; 8,2.20.59; 10,23; 11,56; 18,20.

²² Usp. Francis J. MOLONEY, *Reading John 2:13-22: the Purification of the Temple*, u: *Revue Biblique*, 97 (1990.) 3, 444-447.

²³ Usp. Silke PETERSEN, *Wein im Überfluss (Die Hochzeit zu Kana) Joh 2,1-11*, u: *Kompendium der frühchristlichen Wundererzählungen. Band I: Die Wunder Jesu*, Gütersloh – München, 2013., 671.

²⁴ Usp. Enno Edzard POPKES, *Jesus als der neue Tempel – Joh 2,19*, 711-712.

²⁵ Dobar pregled tih mišljenja daje Lars KIERSPEL, »Dematerializing« Religion: Reading John 2 – 4 as a Chiasm, 533-535.

uskrснуće.²⁶ Tomu u prilog govori i samo znamenje, prvo koje je Isus učinio a koje je nerazumljivo bez starozavjetne pozadine koju imamo u Izaijinoj apokalipsi, točnije u Iz 25,6-10a. Eshatološka gozba na koju su pozvani svi narodi uz birana jela i vina otkriva da će se: »i uništiti [...] smrt zasvagda« (Iz 25,8). Upravo se tim tekstom aludira na posljednji znak u tzv. »knjizi znamenja« Ivanova evanđelja, uskrснуće Lazarovo (usp. Iv 11,1-42).

I u odgovoru Židova spominju se tri dana u koja bi Isus trebao podići Hram, a koji se gradio četrdeset i šest godina (usp. Iv 2,20). U odgovoru se koristi termin ναός. Gradio se (οικοδομήθη) toliko godina kao hramski kompleks, pri čemu se onda termin ναός poistovjećuje s terminom ἱερόν. Isus se zaustavlja na hramu svojega tijela. Odakle uopće taj pojam, ὁ ναός τοῦ σώματος?

3.1. Hram tijela

U apokrifnoj literaturi na postojeći Hram gleda se kao na nešto nečisto i stoga se iščekuje jedan eshatološki Hram koji su gradili ljudi (1 Hen 91,13), odnosno Bog (1 Hen 90,28-29):²⁷

»91,13: I na koncu toga oni će steći kuće po svojoj pravednosti i sagradit će kuću za Velikog Kralja kao počast zauvijek.

90,28-29: I nastavio sam gledati i vidio sam kako su došli i srušili [ili: 'rastavili, rasklopili'] onu staru kuću i sve su stupove, grede i ukrase s kuće sklopili i odnijeli na isto mjesto. Odnijeli su ih i položili na mjesto koje je bilo desno [ili: 'južno'] od njihove zemlje.

I vidio sam da je Gospodar onih ovaca donio novu kuću, veću i uzvišeniju od one prethodne, i postavio [ili: 'podigao'] je tamo gdje je bila ona koju su srušili. Njezini su stupovi bili novi, a ukrasi noviji i veći od onih prijašnjih na staroj kući koju je uklonio. I sve su ovce bile u njoj.«

Iz Oporuke Dvanestorice patrijarha dolazi nam sljedeći tekst koji se odnosi na oporuku Benjaminovu 9,2-5:²⁸

»Ipak Hram Božji će biti u vašoj baštini, i posljednji (Hram) će biti slavniji od prvog. I dvanaest plemena će se ondje okupiti, i svi narodi, dok Svevišnji

²⁶ Usp. Adalbert REBIĆ, Svadba u Kani (Iv 2,1-11) u svjetlu Staroga zavjeta i judaizma, u: Mario CIFRAK (ur.), *O kraljevstvu nebeskom – novo i staro*, Zbornik radova u čast Bonaventuri Dudi, OFM, u povodu 75. rođendana i 50 godina svećeništva, Zagreb, 2001., 146. Ivan DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika. Uvodna pitanja i komentar Ivanova evanđelja*, Zagreb, 2012., 90.

²⁷ Usp. Camille FOCANT, Du temple à la maison: l'espace du culte en esprit et en vérité, u: *Revue théologique de Louvain*, 37 (2006.) 3, 357.

²⁸ Usp. Isto.

ne pošalje svoje spasenje po pohodu jednog jedinstvenog proroka. On će ući u prvi Hram i ovdje će Gospodin biti pogrdivan i bit će uzdignut na drvo. Hramski zastor će biti razderan i Duh Božji će sići na narode, kao oganj koji se širi. I dižući se iz Šeola prijeći će sa zemlje na nebo. Ja znam kakva će biti njegova poniznost na zemlji i njegova slava na nebu.«

I u Kumranu se zna za raspravu s obzirom na kult u Jeruzalemu, njegovu nečistoću i nelegalnost velikih svećenika, te neprihvatljivi liturgijski kalendar. Kumranska zajednica iščekuje nastanak eshatološkog Hrama koji je sagradio sam Bog. O tome čitamo u Hramskom svitku: 11Q19 29,7-10:

»7. ... Oni će biti meni narod, a ja ću biti za njih zauvijek; i prebivat ću 8. s njima uvijek i svagda. Posvetit ću svoj [hr]am svojom slavom, jer ću učiniti da moja slava počiva 9. na njemu do dana blagoslova / stvaranja /, kad ću ja stvoriti svoj hram 10. utvrđujući ga sebi za sve dane, prema savezu što sam ga sklopio s Jakovom u Betelu.«²⁹

Dakle, Hramski svitak najavljuje kako će prema Savezu što ga je sklopio s Jakovom u Betelu Bog u budućnosti sam stvoriti novi Hram, koji će trajati vječno.

Još uvijek je u ovim prethodnim tekstovima riječ o gradnji Hrama, vječnog, eshatološkog, čiji je graditelj Bog, ali i čovjek. No, odlučujuću kvalifikaciju tomu Hramu daje »tijelo«. Imenica σωμα nalazi se još samo u Ivanovu izvještaju muke. Riječ je o tijelima raspetih (usp. 19,31). Josip iz Arimateje moli Pilata da skine tijelo Isusovo (usp. 19,38). Isusovo tijelo je pripravljeno za ukop prema židovskim običajima, uvijeno u platno s miomirisima (usp. 19,40). Marija iz Magdale je gledala u grob gdje je ležalo tijelo Isusovo, a sada su ondje bila dva anđela u bjelini (usp. 20,12). Iz Ivanovih tekstova se vidi da je riječ o tijelu i to mrtvom tijelu Isusa koji je bio raspet. Ako se vratimo na Isusov odgovor Židovima o hramu koji će biti razvaljen i u tri dana podignut, možemo zaključiti da će to biti hram »mrtvoga tijela«. Upravo nam Marijin uvid pomaže da razumijemo da je grobno mjesto Isusova tijela ostalo prazno. Da je on uskrsnuo od mrtvih. Stoga zaključujemo da je hram tijela zapravo hram tijela koje je uskrsnulo od mrtvih. Isusovo tijelo postaje Hram, dakle mjesto susreta Boga s čovjekom.

Na to upućuje i završni redak toga »čišćenja Hrama« sa svojom pouskrsnom perspektivom: »Pošto uskrsnu od mrtvih, prisjetiše se njegovi učenici da je to htio reći te povjerovaše Pismu i besjedi koju Isus reče« (Iv 2,22). Iz te

²⁹ Domagoj RUNJE, Vremeniti i vječni hram u kumranskome Hramskom svitku, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.) 3, 368–369.

povezanosti sa smrću i uskrsnućem moguće je razumjeti zašto se na jednak način može vjerovati Isusovoj riječi kao i Pismu.

3.2. Pismo, Duh i Logos

Razumijevanje Pisma vezano je uz Isusovo uskrsnuće. Hermeneutska funkcija Pisma unutar procesa sjećanja na istoj je razini kao i Parakleta: »Branitelj – Duh Sveti, koga će Otac poslati u moje ime, poučavat će vas o svemu i dozivati vam u pamet sve što vam ja rekoh« (Iv 14,26).³⁰ Ovdje nalazimo Duha kao eshatološko obećanje Isusovo uz mir i radost. Ti eshatološki Isusovi darovi nas upućuju na Ivanov izvještaj o ukazanju Uskrsloga učenicima navečer na dan uskrsnuća (usp. Iv 20,19-23).³¹ Isus je onaj koji krsti Duhom (usp. Iv 1,33), jer Duh ne samo da na njega dolazi nego na njemu ostaje. U razgovoru s Nikodemom povezuje se tema »rođenja odozgor« kao »ponovnog rođenja iz vode i Duha« s idejom kraljevstva Božjega (usp. Iv 3,3.5), i na taj način javlja se kao eshatološka stvarnost. Nadalje, dar Duha kod Ivana je povezan s eshatološkim »časom« (usp. 4,23s i 7,39). Taj dar je napose vezan uz Isusov navještaj; kao u Iv 2,22, tako nalazimo i u Iv 3,34 Duh vezan uz riječi Božje, odnosno onoga koga Bog šalje da te riječi govori. Isusove riječi se pokazuju kao Duh i život (usp. Iv 6,63). U Iv 2,22 kaže se za Isusovu riječ λόγος, što nas upućuje na λόγος iz Prologa. Moglo bi se reći da riječ preegzistentnog Logosa odgovara riječi utjelovljenog Logosa.³²

S takvim razumijevanjem riječi Božje evanđelist stoji u kontinuitetu s Pismom. Božja riječ koja dolazi kroz Pismo i usta Isusova jest istina. Učenici se sjećaju poslije Isusova uskrsnuća događaja iz Isusova života i mogu ih tumačiti u svjetlu Pisma.³³ U svojem sjećanju prepoznaju da Pismo interpretira Isusovo djelovanje kao spasenjski Božji događaj. Pismo se otvara kao svjedočanstvo za Krista. U čemu je sadržaj poukrsnog sjećanja učenika? Već smo rekli da je to

³⁰ Usp. Ruben ZIMMERMANN, Jesus im Bild Gottes. Anspielungen an das Alte Testament im Johannesevangelium am Beispiel der Hirtenbildfelder in Joh 10, u: Jörg FREY – Udo SCHNELLE (ur.), *Kontexte des Johannesevangeliums. Das vierte Evangelium in religions- und traditions-geschichtlicher Perspektive*, Tübingen, 2004., 93.

³¹ Usp. Johannes BEUTLER, *Habt keine Angst. Die erste johanneische Abschiedsrede (Joh 14)*, Stuttgart, 1984., 89–93.

³² Usp. Tobias NICKLAS, Die johanneische »Tempelreinigung« (Joh 2,12–22) für Leser der Synoptiker, 381–400; Andreas OBERMANN, *Die christologische Erfüllung der Schrift im Johannesevangelium. Eine Untersuchung zur johanneischen Hermeneutik anhand der Schriftzitate*, Tübingen, 1996., 381–400.

³³ Usp. Udo SCHNELLE, Die Tempelreinigung und die Christologie des Johannesevangeliums, u: *New Testament Studies*, 42 (1996.) 3, 362–364.

riječ Isusova i da je to Pismo kao cjelina ili pojedini dio (npr. u Iv 2,17 imamo citat Ps 68,10 LXX). Sjećaju se, dakle, učenici neke scene Isusova djelovanja i dovode s njim u vezu neko mjesto iz Pisma. Utvrđuju neki odnos između njegova djelovanja i Pisma koje to djelovanje teološki tumači. Tako uviđaju dubinu značenja onoga što su i sami prije doživjeli. Kristološki razumljeno Pismo koje se odnosi na prošlost ima važnost za sadašnjost. Riječ je o aktivnom sjećanju učenika i pouskrsnom uvidu koji omogućuje Pismo u osobu Isusa Krista.

4. Pismo i Mesija

Psalam 69(68),¹⁰ možemo povezati s Isusovom mukom i smrću, a Isusove riječi ga tako i interpretiraju, tj. Isus govori Židovima da ga razvale i razruše. Tom je rušenju Isus suprotstavio izgradnju novoga Hrama, koji će podići za tri dana. Očito je mislio na svoje uskrsnuće. Njegovo uskrslo tijelo jest novi Hram. Učenici su povjerovali Pismu i riječi Isusovoj. Poslije uskrsnuća su se sjetili tih Isusovih riječi. U tom smislu se čini važnim da tu njihovu vjeru u Pismo, osim što možemo uzeti u obzir Ps 69(68), moramo ipak više gledati u kontekstu samog događaja uskrsnuća. Naime, ovdje je uskrsnuće prikazano kao gradnja Hrama, pa bismo nekako očekivali da iza Pisma stoji Ps 118,22. No Četvrta pjesma o Sluzi Jahvinom u Iz 52,13 – 53,12 nudi nam odgovor, odnosno tzv. Targum Jonatan. Karakteristično je da TgJ Iz 52,13 odmah na početku Slugu Jahvina naziva Mesijom: *הָא יִצְלַח עַבְדִּי מְשִׁיחָא*.³⁴

TgJ Iz 52,13 – 53,12

¹³ הָא יִצְלַח עַבְדִּי מְשִׁיחָא וְדָאם וְיִסְגִּי וְיִתְקַף לַחֲדָא:

¹⁴ כְּמָא דְסִבְרֻ לִּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל יוֹמִין סְנִיאִין דְּהִנֵּה חֲשׂוֹךְ

בֵּינִי עַמֻּמָּא חֲזִוְהוֹן וְזִוְהוֹן מִבְּנֵי אֲנָשָׁא,

¹⁵ כִּין יְבִדֵּר עַמֻּמִּין סְנִיאִין עֲלוּהִי יִשְׁתַּקֹּן מַלְכִּין יִשׁוּון וְדִהוֹן

יְדִיהוֹן עַל פֻּמְהוֹן אֲרִי דְלָא אֲשַׁתְּעִיאוּ לְהוֹן חֲזוֹ וְדִלָּא

שְׁמֵר אֲסַתְכֻלָּ:

¹ מִן הִימִין לְבִסְרִתָּא דָּא וְתִקְוָה דְרַע גְּבוּרָתָא דִּיּוּ כְדִין עַל מִן אֲתַנְלִיָּא:

² וְיִתְרַבָּא צְדִיקָא קְדָמוּהִי הָא כְּלָבְלִין דְּפִרְן וּכְאִילָן

דְּמִשְׁלַח שׁוֹרְשׁוּהִי עַל גְּנִדִּין דְּמִיין כִּין יִסְגֵּן תּוֹלְדָת קוֹדֶשָׁא

בְּאַרְעָא דְּהִנֵּה צְרִיכָה לִיהּ לָא חֲזוּיָה חֲזִוָּלָא חֲזוּיָה וְלָא

אַמְתִּיָּה אִימַת הַדִּיּוּט וְהִי זִי קוֹדֶשָׁא זִוְיָה דְּכָל דִּיחֲזוּיָה

יִסְתַּכֵּל בֵּיהּ:

³⁴ Usp. Johannes WOYKE, *Der leidende Gottesknecht (Jes 53)*, u: Bernd KOLLMANN (ur.), *Die Verheißung des Neuen Bundes. Wie alttestamentliche Texte im Neuen Testament fortwirken*, Göttingen, 2010., 213.

³ בכין יהי לבוסרן ויפסוק ויפסיק יקר כל מלכותא יהון
חלשין ודוןן הא כאנש כיבין ומזמן למרעין וכמא דהתן
מסלקא אפי שכינתא מננא בסירין ולא חשיבין:
⁴ בכין על חובנא הוא יבעי ועניתא בדיליה ישתבקן
ואנחנא חשיבין כתישין מתן מתן מן ק יי ומענן:
⁵ והוא יבני בית מקדשא דאיתחל בחובנא אתמסר בעניתא
ובאלפניה שלמא שלמיה יסגי עלנא ובידנתינוהי וברדנתינוהי
וכדנתינוהי לפתנמוהי חובנא ישתבקן לנא:
⁶ כולנא כענא אתברנא נבר לקביל אורחיה גלינא ומן ק
יי הות רענא למשבק חובי כולנא בדיליה:
⁷ בעי והוא מיתבב מיתחב ועד לא פתח פומיה מתקבל
חקיפי עממא כאימרא לנכסתא ומסר וכרחלא דקדם
גזוזא שתקא ולית לקבליה דפתח פתח פומיה וממליל
מלא:
⁸ מיסורין ומפורענו יקריב גלותנא פרישן דיתעבדן לנא
ביומוהי מן יכול לאשתעאא ארי יעדי שולטן עממא
מארעא דישראל חובין דחבו עמי עד לותהון ימטי:
⁹ וימסר ית רשיעא לניהנם וית עתירי נכסא דאנסו במותא
דאבדנא בדיל דלא יחקימוון עבדי חטאא ולא ימללון
נכלין נכסין בפומהון:
¹⁰ ומן קדם יי הות רענא למצרף ולדכאא ית שארא
דעמיה בדיל לנקאא מחובין נפשהון יחזון במלכות
משיחהון יסגון בנין ובגן יורבון יומין ועבדי אוריתא דיי
ברעותיה יצלחון:
¹¹ משעבוד עממא ישייב נפשהון יחזון בפורענות סנאיהון
יסבעון מבזת מלכיהון בתכמתיה יזכי זכאין בדיל
לשעבדא סניאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי:
¹² בכין אפליג ליה ביזת עממין סניאין וית נכסי כרכין
חקיפין יפליג עראה חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא
שעבד לאוריתא והוא על חובין סניאין יבעי ולמרודיא
יشتביק בדיליה ליה:

»52,13 Evo Sluge mojega, Mesija će uspijevati; on će biti visoko i povećavati će se, on je izvanredno snažan:

14 Kao što ga je dom Izraelov promatrao mnogo dana, jer su im lica potamnila među narodima, a njihova put nije sličila sinovima čovječjim,

15 Tako će on mnoge raspršiti narode, i kraljevi će pred njim ušutjeti i staviti će si ruke na usta, videć' ono o čemu im nitko nije govorio, shvaćajuć' ono o čemu nikad čuli nisu.

53,1 Tko je vjerovao u ovu našu radosnu vijest? I u snagu moćne ruke Gospodnje, po kome nam je tako bila otkrivena?

2 Pravednici će rasti pred njim, da, kao mladice u cvatu, i poput stabla koje pruža svoje korijenje do riječnih voda, oni će se povećati – sveti naraštaj u zemlji koja ga je silno trebala: njegovo lice nije bilo nikakvo profano lice, a strah prema njemu nije bio kao strah prema običnom čovjeku; njegova put bit će sveta put, a svi koji ga vide promatrati će ga čeznutljivo.

3 Tada će postati prezren, istrijebit će slavu svim kraljevstvima, oni će pasti ničice i tugovati, kao čovjek u bolovima, i kao predodređen za bolesti; i kao da je prisutnost Šekina bila povučena s nas, oni će biti prezreni, a ne cijenjani.

4 Zatim, za naše grijehе on će moliti, i opačine naše će zbog njega biti oprostene, iako smo mi izgledali udareni bolešću, ranjeni od Gospodina i poniženi.

5 Ali on će izgraditi Sveto Mjesto, koje je zagađeno našim grijesima, i bit će predan neprijatelju za naše grijehе; i po njegovim uputama, mir mora sići na nas, a po predanosti njegovim riječima, grijesi će nam se oprostiti.

6 Svi smo se kao ovce raspršili, svatko od nas odlutao je na svoj način; ali Gospodinu se svidjelo da nam radi njega svima oprosti grijehе.

7 On je molio, a bio je uslišan, a čak i prije no što je otvorio usta, bio je prihvaćen: najmoćnije od svih naroda on će predati kao ovcu na klanje i kao janje nijemo pred onima koji ga strižu; nitko pred njim neće otvoriti svoja usta niti će reći neku riječ.

8 On će naše zarobljenike osloboditi tjelesnih i drugih kazni; tko će biti u mogućnosti pripovijedati o čudesnim stvarima koje je učinio za nas za svoga života? Jer on će prouzročiti da vlast pogana ode iz zemlje izraelske, i prenijet će im grijehе koje je moj narod počinio.

9 On će predati zle u Gehenu, i one koje su bogati posjedima predat će smrti i potpunom uništenju, da oni koji počine grijeh ne mogu opstati, niti izustiti laži svojim ustima.

10 Ali, svidje se Gospodinu iskušavati i pročistiti ostatak svojeg naroda, tako da očiste svoje duše od grijehа: oni će gledati kraljevstvo svojega Mesije, njihovi će se sinovi i kćeri umnožiti, oni će produžiti svoje dane života, a oni koji vrše Zakon Gospodnji napredovat će u njegovoj dobrohotnosti.

11 On će izbaviti njihove duše od podložnosti narodima, oni će gledati kažnjavanje onih koji ih mrze, i bit će zadovoljni s plijenom svojih kraljeva; on će svojom mudrošću nevine osloboditi krivice, kako bi se mnogi mogli dovesti u podložnost zakonu, a za njihove će se grijehе zauzeti.

12 Onda ću podijeliti za njega plijen mnogih naroda, a posjedi jakih gradova će se dijeliti kao plijen, jer je predao svoju dušu smrti, a buntovnike je

podložio Zakonu: on će se zauzeti za mnoge grijehе, a buntovnicima će zbog njega biti oprošteno.«³⁵

Prema TgJ, kako ga analizira J. Woyke,³⁶ nije dakle mesijanski Sluga Jahvin preziran i uklonjen, odnosno koji trpi i kojega Jahve kažnjava, koji biva odbačen, nego je to Izrael (usp. TgJ Iz 52,14; 53,3.4.8). Nije Sluga Jahvin taj kojega odvođe kao ovcu na klanje, nego narodi na koje će biti svaljena krivica Izraelova, kada Mesijino kraljevstvo donese sud za te narode (usp. TgJ Iz 53,7-9). Činjenicu da je Izrael morao ići u izgnanstvo i mora žaliti zbog gubitka Svetišta targum vidi kao Božju kaznu. Mesijinu zagovoru će zahvaliti Izrael da će Bog ostatak, koji će se obratiti, očistiti i oprostiti mu grijehе (usp. TgJ Iz 53,4.6.11). Mesija će uostalom opet sagraditi Hram (usp. TgJ Iz 53,5). Iako se ovaj prijevod čini prilično različitim od TM, ipak ostaje u skladu s porukom Drugog Izaije, koji pokazuje Slugu patnika za narod u egzilu, koji interpretira taj progon i dokidanje kulta ne samo kao kaznu za grijehе nego kao priliku za sve narode da u njemu vide model za nasljedovanje i ujedinjenje s Izraelom u novom kultu.³⁷

5. »Čišćenja Hrama« u Ivanovu evanđelju i Novome zavjetu

Tekst tzv. »čišćenja Hrama« u Ivanovu evanđelju analizirali smo i pronašli da je on, za razliku od takvih sinoptičkih izvještaja, usko povezan s tzv. hramskim logionom (usp. Iv 2,19; Mk 14,58par.). Donosimo značenje te akcije u samom Ivanovu evanđelju kao i Novome zavjetu. Targum Jonatan nam na primjeru Četvrte pjesme o Sluzi Jahvinu jasno daje do znanja da je Mesija graditelj novoga Hrama.

5.1. Ivanovo evanđelje

Lars Kierspel u svojoj studiji o prva četiri poglavlja Ivanova evanđelja promatra perikopu čišćenja Hrama (2,13-22) paralelnom s Isusovim susretom sa Samarijankom (4,1-42).³⁸ Obje te perikope usredotočuju se na Isusovo zau-

³⁵ Usp. *Fifty-Third Chapter of Isaiah According to the Jewish Interpreters. II. Translations by S.R. Driver and Ad. Neubauer With an Introduction to the Translations by Rev. E.B. Pusey, Regius Professor of Hebrew, Oxford*, Oxford – London – Leipzig, 1877., 5–6; *Les Targoums. Textes choisis, traduits et présentés par Pierre Grelot*, Paris, 2011., 64–66.

³⁶ Usp. Johannes WOYKE, *Der leidende Gottesknecht* (Jes 53), 212–213.

³⁷ Usp. Carlos GIL ARBIOL, *Las interpretaciones de la muerte de Jesús*, u: RAZNI AUTORI, *Misterio del mal y fe cristiana*, Valencia, 2012., 191–192.

³⁸ Usp. Lars KIERSPEL, »Dematerializing« Religion: Reading John 2 – 4 as a Chiasm, 538–543.

zimanje fizičkog središta bogoštovlja kao novoga mjesta Božje prisutnosti i čašćenja ljudi. Isusovo čišćenje Hrama izazvalo je židovsko traženje znaka (τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν ὅτι ταῦτα ποιεῖς; 2,18). Odgovorio im je: »Razvalite ovaj hram i ja ću ga u tri dana podići« (2,19). Vidjeli smo već da je govorio o hramu svojega tijela (Iv 2,21). Uskrslo Isusovo tijelo zamijenit će bogoštovlje u fizičkom Hramu. Lars Kriespel ovako strukturira perikopu Isusova susreta sa Samarijankom:

A – susret na zdencu (4,5-8)

B – dijalog sa ženom o vodi (4,10-15)

C – Mesija objašnjava u čemu je pravo bogoštovlje (4,16-26)

B' – dijalog s učenicima o kruhu (4,27-38)

A' – susret u gradu (4,39-42)

I navodi sljedeće paralele između tih dviju perikopa:

– Samarijankino pitanje o njihovu brdu ili Jeruzalemu kao središtu bogoštovlja: »Naši su se očevi klanjali na ovome brdu, a vi kažete da je u Jeruzalemu mjesto gdje se treba klanjati« (Iv 4,20) nastavlja se na Isusovo čišćenje i dolaženje na mjesto Hrama.

– Što se tiče samog početka toga bogoštovlja u Iv 2,4 Isus tvrdi da još nije došao njegov čas. Poslije čišćenja Hrama naviješta da će njegovo uskrslo tijelo biti novi Hram u Jeruzalemu. Samarijanci na kraju govore za Isusa da je spasitelj svijeta (usp. Iv 4,42) i to priznanje već ostvaruje novo bogoštovlje »u Duhu i istini« (Iv 4,23). A spominjanje »časa« (usp. 4,21) naglašava Isusov odlazak sa svijeta, njegovu smrt, uskrsnuće i proslavu (13,1; 17,1) da bi primao iskaze štovanja svojih učenika.

– Riječ je o Isusovoj kritici kulta i kristologiji Hrama, koje su u središtu tih dviju perikopa. Isusovo tijelo je boravište Božje (usp. Iv 2,20-21). Govor o živoj vodi (usp. 4,10-11) i eshatološkom Hramu predstavlja Isusa kao pravi Hram koji nadomješta stari kao izvor eshatološkog života. To je inauguracija novoga Hrama, novoga bogoštovlja »u Duhu i istini«.

Nadalje, vrlo je zanimljiva veza između Isusova prvoga (usp. 2,13-22) i posljednjega nastupa (usp. 10,22-24) u Hramu.³⁹ Spominjanjem blagdana Hanuke u 10,22 prisjeća nas autor na posvetu drugoga Hrama, a Isusovim obilaženjem Salomonova trijema i na prvi Salomonov hram (10,23). Posveti toga prvog Hrama (usp. 1 Kr 8), odnosno onoga drugoga, koju je načinio Juda

³⁹ Usp. Ruben ZIMMERMANN, *Christologie der Bilder im Johannesevangelium. Die Christopoetik des vierten Evangeliums unter besonderer Berücksichtigung von Joh 10*, Tübingen, 2004., 363–371.

Makabejac (usp. 1 Mak 4,52), suprotstavlja se Isusovo posvećenje od Oca (usp. 10,36; 6,69; 17,9). Božja slava (כבוד יהוה) sada počiva vidljivo (usp. 1,14) na Isusu, »novom Hramu« (2,21). Božja prisutnost nije vezana uz neko kulturno mjesto, nego uz osobu (usp. 4,21). Kod tzv. čišćenja Hrama Ivanovo evanđelje spominje volove i ovce koje bi Isus istjerao i tako onemogućio svaki kult (usp. 2,15). O ovcima je riječ u 10,4: »A kad sve svoje izvede, pred njima ide i ovce idu za njim jer poznaju njegov glas.« Dolaskom pastira ovce su »istjerane« (ἐκβάλῃ; usp. ἐξέβαλεν u 2,15) i tako spašene od kultnog klanja (usp. 10,9-10). Zapravo sam pastir polaže svoj život za njih i biva žrtvovan kao janje (usp. 1,29.35; 19,14.31).⁴⁰ Isusov izlazak iz Hrama je integrativan bilo za slijepce (usp. Iv 9) bilo za ovce »koje nisu iz ovog ovčinjaka« (10,16). Uskrsli Krist je pastir i novi Hram koji okuplja stado i ne pozna isključivanje (usp. 2,21). On je put k Ocu (usp. 14,6) u nebo (usp. 1,51), jedina vrata k Bogu. Funkcija staroga Hrama je nadiđena i kristološki ispunjena.

Tzv. čišćenje Hrama odgovara Isusovu pranju nogu svojim učenicima (usp. Iv 13,1-20).⁴¹ Isus obavlja presudno čišćenje. On, Svetac, je onaj koji čisti i zbog toga snaga čišćenja prelazi na njegovu riječ.

5.2. Novi zavjet

Polazimo od Isusove smrti i svrhe, odnosno uloge koju ima Hram u Jeruzalemu.⁴² To je jedino mjesto na zemlji u kojem stanuje Jahve, gdje su se prinosile žrtve pomirenja za osobne grijehе i grijehе naroda (usp. Lev 16). Razdvojenost Židova i pogana bila je prevladana nadom u jedan novi Hram otvoren za sve i iz kojega nitko neće biti isključen (usp. Mk 11,17; Iz 56,7).

Čišćenjem Isus dokida židovski kult i pozivom na proročke riječi Izaije i Jeremije otvara put ostvarenju da Hram postane kuća molitve za sve narode.⁴³ Matej vidi to Izaijino proroštvo u smislu »kuće molitve« za Izrael.⁴⁴ Tek na kraju evanđelja Isus daje nalog svojim učenicima da idu poganima i tako uspostave blagoslov koji je već po Izraelu Bog protegnuo na sve narode (usp.

⁴⁰ Usp. Udo SCHNELLE, *Die Tempelreinigung und die Christologie des Johannesevangeliums*, 364–365.

⁴¹ Usp. Martin KARRER, *Jesus Christus im Neuen Testament*, Göttingen, 1998., 277–278; Udo SCHNELLE, *Die Tempelreinigung und die Christologie des Johannesevangeliums*, 365.

⁴² Usp. Carlos GIL ARBIOL, *Las interpretaciones de la muerte de Jesús*, 195–196.

⁴³ Usp. Mario CIFRAK, *Perikopa o takozvanom čišćenju Hrama* (Mk 11,15-19), 147.

⁴⁴ Usp. Giulio MICHELINI, *Gerusalemme nel vangelo di Matteo. Dalla città »santa« al campo di sangue*, u: Giacomo VIOLI, *Terra di Dio. Dove la Parola si è fatta carne*, Assisi, 2013., 166; Ivica ČATić, *Gerusalemme nel Vangelo di Matteo. Estratto della Dissertazione per il Dottorato nella Facoltà di Teologia della Pontificia Università Gregoriana, Roma, 2007.*, 55–56.

Post 12,3). Očito se zahtjeva bogoslužni prostor koji će uključivati i pogane jer su Židovi od Hrama načinili spilju razbojničku. Gradnju »novog« Hrama moguće je poduzeti kad postojeći Hram bude srušen. To se rušenje počelo događati u Isusovoj muci i smrti, a gradnja u Isusovu uskrснуću. Uskrsli Isus je novi Hram, novo kultno mjesto gdje se okupljaju svi narodi. Perikopa Mk 11,15-19 najava je skorog ispunjenja rušenja staroga Hrama i gradnje novoga Hrama. Isus je već svojim dolaskom postavio u pitanje »prebivalište« Božje, jer je on Sin (usp. Mk 1,1.11; 15,39).

Nadalje bi se moglo misliti na protutežu koja se uspostavlja događajem čišćenja Hrama »hramskom logionu« (usp. Mk 14,58).⁴⁵ Blizinu tih dvaju izričaja nalazimo u Iv 2,13-22.

Zaključak

Ivanovo evanđelje vidi u Hramu središnje mjesto Isusova djelovanja i umnožava njegove posjete Jeruzalemu (usp. npr. 6,59; 7,14.28; 8,20; 18,20).⁴⁶ Osobito se ističe Hram kao mjesto Isusova učenja (usp. 7,14; 8,20; 10,23).

Izgradnja novoga Hrama očekuje se u Starome zavjetu i tekstovima staroga židovstva u vrijeme Mesijina dolaska (usp. npr. Ez 40 – 44; etHen 90,27ss; PsSal 17,30; 4QFlor 1.1-13).⁴⁷ No ovdje se nigdje izričekom ne spominje Mesija kao graditelj Hrama.⁴⁸

Izvan kršćanske zajednice započinju razmišljanja nakon 70. g. posl. Kr. o ponovnom Mesijinu podizanju Hrama (TgJ Iz 52,13 – 53,12).⁴⁹ Ivan preuzima

⁴⁵ Usp. Lorenz OBERLINNER, *Zašto je Isus morao umrijeti?*, Zagreb, 2004., 46–48; Lorenz OBERLINNER, *Der Weg Jesu zum Leiden*, 316–317; Mario CIFRAK, »Dom molitve za sve narode« (Iz 56,7). Analiza masoretskog teksta i Septuaginte kao hermeneutskog preduvjeta novozavjetne recepcije Iz 56,7, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 1, 45; Martin EBNER, *Jesus von Nazaret in seiner Zeit. Sozialgeschichtliche Zugänge*, Stuttgart, 2003., 203: »Oba pripovijedanja o Isusovu ulasku u Jeruzalem kao i o čišćenju Hrama otkrivaju iz ranokršćanskog gledanja pravo značenje oba prigovora koji su u procesu pred židovskim vlastima, odnosno pred Pilatom izneseni protiv njega. Pripovijedanje o ulasku interpretira natpis na križu, čišćenje Hrama hramski logion.«

⁴⁶ Usp. Martin KARRER, *Jesus Christus im Neuen Testament*, 277; Ruben ZIMMERMANN, *Christologie der Bilder im Johannesevangelium*, 363.

⁴⁷ Usp. Udo SCHNELLE, *Die Tempelreinigung und die Christologie des Johannesevangeliums*, 368.

⁴⁸ Usp. Jostein ÅDNA, *Der Gottesknecht als triumphierender und interzessorischer Messias. Die Rezeption von Jes 53 im Targum Jonathan untersucht mit besonderer Berücksichtigung des Messiasbildes*, u: Bernd JANOWSKI – Peter STUHLMACHER (ur.), *Der leidende Gottesknecht. Jesaja 53 und seine Wirkungsgeschichte mit einer Bibliographie zu Jesaja 53*, Tübingen, 1996., 149, bilješka 86.

⁴⁹ Usp. Martin KARRER, *Jesus Christus im Neuen Testament*, 278.

tu tradiciju i objašnjava tko je taj Mesija: Isus Krist. On ispunjava to očekivanje gradnje na posve neočekivan način. Hram mesijanskog vremena nije građevina od kamena, nego Mesija sam, Isus sam, odnosno njegovo uskrslo tijelo. To upravo dovodimo u vezu s targumom koji nam govori o Hramu kao mjestu pomirenja zbog grijeha, kako o Sluzi Jahvinu TM i kaže: »Za naše grijehе probodoše njega, za opačine naše njega satriješe. Na njega pade kazna – radi našeg mira, njegove nas rane iscijeliše« (Iz 53,5).⁵⁰ Grijeh je onaj koji Hram profanizira. Targum na to pripravlja spominjući Šekinu u r. 3: »Tada će postati prezren, istrijebit će slavu svim kraljevstvima, oni će pasti ničice i tugovati, kao čovjek u bolovima, i kao predodređen za bolesti; i kao da je prisutnost Šekina bila povučena s nas, oni će biti prezreni, a ne cijenjeni.« Kraljevstvima će krenuti loše, onako kako je s Izraelcima u egzilu i onima koji su preostali koji žive bez Hrama i Božje prisutnosti. To će prestati kada Mesija sagradi Hram koji je srušen i profaniziran zbog grijeha. Dakle, ono što je jedinstveno za taj tekst u targumu jest veza između Mesije i oproštenja grijeha, odnosno Mesije i izgradnje eshatološkog Hrama.⁵¹ Kako je to vidljivo u Ivanovu evanđelju, Mesija je onaj koji uzima grijeh svijeta (usp. 1,29), novo ušatorenje Božje prisutnosti (usp. 1,14) a u novopostavljenom Hramu (usp. 2,21) događa se okupljanje raspršenog naroda Božjega (usp. 11,52; 6,12; 10,16).

Summary

MESSIAH – THE BUILDER OF THE TEMPLE (JN 2:13-22)

Mario CIFRAK

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
mario.cifrak@ofm.hr

The Gospel of St. John sees in the temple the central place of Jesus' activity and multiplies his visits to Jerusalem. The key text for that is the one on purification of the temple, which is closely connected to the so-called temple logion (cf. 2:19). Jesus was coming to Jerusalem at the feast of Passover. If the energetic action of Jesus (2:14-17) could be interpreted for itself in terms of temple purification, as well as in terms of an-

⁵⁰ Usp. Jostein ÅDNA, Der Gottesknecht als triumphierender und interzessorischer Messias, 146–148.

⁵¹ Usp. John DENNIS, Restoration in John 11,47-52. Reading the Key Motifs in Their Jewish Context, u: *Ephemerides Theologicae Lovanienses*, 81 (2005.) 1, 83–84.

nouncing the temple's destruction, the short dialogue on signs (cf. 2:18-20) and some additional remarks by the Evangelist John (cf. 2:21-22) are on this point – doubtless. The sanctuary with its cult and its victims will be abolished and instead replaced by the sanctuary of Jesus' body. The purification and destruction of the Temple were also announced by the Old Testament texts and the Pseudo-epigrapha, as well as by the Qumran texts, whereas the builder of a new temple will be the Messiah according to TgJ Is 52:13 – 53:12. The new temple is the Risen Jesus Christ and his resurrection reminded his disciples of the Scripture and the Logos.

Keywords: *Passover, purification of the temple, signs, the Holy Scripture, the Messiah.*